

references to the trade dispute' (86), terwijl religie als motief voor de invasie prominent aanwezig is. Deze vaststelling vertekent het beeld, want in het verslag dat Gaspar Fagel op 28 september in de Staten-Generaal gaf van het overleg met Willem III, stelde hij onomwonden dat Frankrijk en Engeland samenspannen om de Nederlandse handel, 'die senuwe van den Staet', te vernietigen. Lodewijk XIV streefde naar de universele monarchie en Jacobus II naar het vestigen van een absolute macht in zijn koninkrijk. Beide oogmerken konden zij alleen bereiken als de Republiek was uitgeschakeld. De Staten-Generaal hadden er daarom belang bij Willem III in zijn onderneming te steunen, want als de Republiek haar onafhankelijkheid verloor was het ook gedaan met de ware religie, aldus Fagels rapport (Het Utrechts Archief, Archief Staten van Utrecht 314-8, 'Verbael van 't gepasseerde in[de] Hage 28 sept. 1688').

In zijn bijdrage over oorlogvoering stelt K.A.J. McLay dat vóór 1648 de uitkomst van veldslagen zich grotendeels aan de invloed van de legeraanvoerders onttrok en dat tijdgenoten daarom een hoofdrol toekenden aan de Voorzienigheid. Na 1648 lag dit allemaal anders: dankzij verbeteringen in tactiek en gevechtsvoering was goddelijk ingrijpen niet langer nodig. Bij deze redenering kunnen vraagtekens worden geplaatst. Sinds de zestiende eeuw twijfelde niemand eraan dat oefening de beste garantie op overwinningen gaf, maar dit betekende geenszins dat religie geen rol meer speelde. Tot ver in de achttiende eeuw werd Zijn aanwezigheid onmisbaar geacht om de troepen moed te geven, wat we nu een hoog moreel zouden noemen.

Afsluitend kan gesteld worden dat deze bundel interessante bijdragen bevat, maar als geheel niet echt overtuigend. Deze twijfel lijkt de redacteur te delen wanneer hij stelt dat het doel van deze bundel het genereren van een debat is en niet het overtuigen van de lezer.

Huysman, Ineke, Rasch, Rudolf (eds.), **Béatrix en Constantijn. De briefwisseling tussen Béatrix de Cusance en Constantijn Huygens 1652-1662** (Horizonreeks; Amsterdam: Boom, Den Haag; Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2009, 327 blz., ISBN 978 90 8506 819 8).

De brieven van Constantijn Huygens staan hernieuwd in de belangstelling van cultuurhistorici. Het is inmiddels een cliché te constateren dat de *travel light, travel fast* methode van J.A. Worp editie van Huygens' brieven grote verdiensten heeft gehad, maar niet meer beantwoordt aan de eisen van de huidige tijd, waarin een grondiger benadering vereist is. Daarbij heerst er voor de bezorger van brieven altijd een spanning tussen twee taken: enerzijds zoveel mogelijk van het origineel behouden en anderzijds de moderne lezer in staat stellen snel de inhoud tot zich te nemen. Hierin openbaart zich tevens een spanningsveld tussen twee soorten lezerspubliek: de specialisten en dat wat deze specialisten het 'grote publiek' plegen te noemen.

De bezorgers van de briefwisseling tussen Constantijn Huygens en Béatrix de Cusance zijn er wonderwel in geslaagd deze kloof te overbruggen. Enerzijds presenteren zij een goed leesbare én accurate Nederlandse vertaling van de oorspronkelijk in het Frans geschreven brieven, die wordt voorafgegaan door een volledige maar niet langdradige inleiding. Anderzijds bieden zij voor de liefhebber de transcripties van de Franse brieven in een appendix, waarbij er, de historisch-kritische methode volgend, enigszins is ingegrepen in de brieven, als het gaat om spelling, interpunctie, hoofdlettergebruik en alinea-indeling. Speurend naar fouten in vertaling en transcriptie, werd mijn geduld slechts een miniem aantal keren 'beloond', en dan nog op het niveau van interpunctie en hoofdlettergebruik. De appendices bieden een uitputtende reeks overzichten van de chronologie van de brieven, de huidige vindplaatsen, de verantwoording van de dateringen van datumloze brieven, enzovoorts. Dit alles leidt in het geheel niet af van de inhoud

der brieven, die met geserreerde, maar effectieve voetnoten is toegelicht.

Ook wat de inhoud betreft hebben de bezorger voertreffelijk materiaal boven tafel gebracht. Vrouwen genoten een bijzondere plek in Huygens' epistolaire netwerk. Een recent themanummer van het tijdschrift *De Zeventiende Eeuw* 25:2 (2009) legt hier genoegzaam getuige van af. Een van de beste artikelen in dat nummer is van Huysman, en niet verwonderlijk handelt dat juist over Béatrix en Constantijn. Ook de andere bezorger, Rasch, heeft zijn sporen ruimschoots verdiend als het gaat om de bezorging van Huygens' brieven, hetgeen duidelijk doorwerkt in de onderhavige editie, die net als zijn eerdere werk verlucht is met schilderijen, tekeningen, muziekvoorbeelden, en foto's van handschriften en boeken.

De inhoud van de brieven legt getuigenis af van de intrigerende tegenstelling tussen de twee briefschrijvers. Enerzijds een enigszins pedante, geleerde, polyglotte, keurig Frans schrijvende, calvinistische hoge ambtenaar van onbesproken gedrag en met een stabiele carrière; anderzijds een katholieke, adellijke dame die na tien dagen weduwschap een door de paus onwettig verklaard huwelijk aanging en vergeefse pogingen in het werk stelde om haar bezit, maatschappelijke status, en moederschap zeker te stellen, en die haar moedertaal volstrekt fonetisch op papier schreef. Beide correspondenten deden een beroep op de vooral informele macht van de ander ter bescherming van familiebelangen, maar er is tevens sprake van een oprechte gedeelde belangstelling voor muziek, portretten, poëzie en mooie voorwerpen. En volgens mij bezaten ze eveneens eenzelfde gevoel voor humor. Huygens had echt plezier in het schrijven, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de uitgebreide en buitengewoon geestige beschrijving van de bruiloft van zijn dochter. De meeste brieven zijn korter van aard, waarbij vaak naar Huygens' kant van het 'gesprek op afstand' gegist moet worden: zijn brieven ontbreken vaker dan die van Béatrix. Interessant is ook dat Huygens na Béatrix' dood vergeefs probeerde zijn eigen brieven aan haar terug te krijgen:

de brieven waren duidelijk niet geschreven met het oog op uitgave. Dit verhoogt slechts het leesplezier, dankzij een editie die ronduit voorbeeldig is.

DIRK VAN MIERT,
HUYGENS INSTITUUT VOOR NEDERLANDSE
GESCHIEDENIS

Bruijn, Iris, *Ship's Surgeons of the Dutch East India Company: Commerce and the Progress of Medicine in the Eighteenth Century* (Dissertatie (Oorspronkelijk) Leiden 2004; Leiden: Leiden University Press, 2009, 388 pp., ISBN 978 90 8728 051 2).

In recent years, historians have come to recognize that European colonial expansion and long-distance trade had a formative effect on the emergence of modern science and medicine. Harold J. Cook's magisterial monograph *Matters of Exchange* (2007), for example, has shown how commercial values such as objectivity and accuracy contributed to the reform of medicine and natural history during the Dutch Golden Age. Iris Bruijn's study of ship's surgeons begins where Cook's study ends. Focussing on the eighteenth, rather than the seventeenth century, Bruijn charts the careers of the surgeons who joined the Dutch East India Company (VOC) during that time and examines their legacy for medicine.

Ship's Surgeons began life as a PhD thesis and bears the hallmarks of that, in the best possible sense. The book is based on thorough archival research and the substantial database which the author created on the recruitment and careers of the surgeons. Parts of the database, together with helpful maps, et cetera, have been collected together in a series of appendices, which permits more freedom of expression in the six substantive chapters which precede them. These chapters are written in a lively style and are quite accessible to a reader with little knowledge of either the history of